IQRO JURNALI / 2023
GUVOHNOMA № 060680
E-ISSN : 2181-4341

VOL–2, ISSUE–1
https://wordlyknowledge.uz/

INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA QISQARTMA SO'ZLARNING STRUKTUR SEMATIK VA DISKURS TAHLILI

Qurbonova Yulduz Qahramon qizi
Urganch Davlat Universiteti Lingvistika (ingliz tili) yo'nalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz, o'zbek va rus tillarida qisqartma so'zlar va ularning struktur semantik tahlili ko'rib chiqilgan bo'lib, bundan tashqari qisqartma so'zlarning diskurs tahlili borasida xam ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Qisqartma so'zlar, struktur sematik tahlil, diskurs tahlil.

Ko'pgina yangi tushunchalar o'zbek, rus va ingliz tillarida iboralar yoki qo'shma so'zlar yordamida ifodalanadi. Chunki bunday murakkab so'zlar muayyan tushunchani to'liqlik va aniqlik bilan ifodalash imkonini beradi. Ammo ko'p komponentli atamalar - murakkab so'zlar va iboralar –murakkabdir. Shuning uchun ularni bir tarzda qisqartirishga ehtiyoj tug'iladi. Ba'zi hollarda bu atamaning faqat bitta asosiy komponent shaklida qisqa versiyalaridan foydalanishga olib keladi yoki har xil turdagi qisqartmalar ishlatiladi, bu esa vaqtni tejash imkonini beradi.

Biroq, ular noaniq yoki noto'g'ri tarjima qilinganda ma'nosi o'zgarishi mumkin. Qisqartmalar deganda yozma so'z yoki iboraning qisqartirilgan shaklini tushunamiz. Qisqartmalar joy va vaqtni tejash, so'z va iboralarni takrorlamaslik uchun yoki qulay foydalanish uchun ishlatilishi mumkin.

Ingliz tilida abbreviaturalar va akronimlar mavjud bo'lib, ular bir –biriga o'xshab, bir so'zning qisqargan shakli hisoblansa-da, Ingliz tilining boshqa –boshqa birliklari hisoblanadi. Abbreviaturalar ya'ni qisqartma so'zlar bir yoki ikki so'zning bir xil tallafuz etilishi bo'lib, yozilish jarayonida qisqartiriladi. Misol uchun, North Atlantic Treaty Organization so'zi- NATO qisqartmasi NAY-TOE tarzida talaffuz qilinadi. Ba'zan qisqartirish shunchalik odatiy holga aylanib ketadiki, u oddiy so'zga aylanib, odamlar endi qisqartma deb o'ylamaydilar. Masalan, skuba va lazer so'zlari qisqartma sifatida paydo bo'lgan (o'z-o'zidan suv osti nafas olish apparati va nurlanishni o'z navbatida stimulyatsiya qilingan nurlanish bilan kuchaytirish). Initsializmlar qisqartmalarga o'xshaydi, chunki ular har bir so'zning uzunroq iborasida birinchi harfi yordamida hosil qilinadi. Qisqartmalardan farqli o'laroq, initsializmlar bir qator harflar sifatida talaffuz qilinadi. Masalan, NFL (Milliy futbol ligasi) en-eff-ell deb talaffuz qilinadi. Internet jargoni ko'pincha initsializm shaklida bo'ladi: LOL, IDK, IMO, BRB. Garchi ushbu jargon sizning professoringizga yoki hamkasblaringizga elektron pochta xabarlari kabi muhim yozishmalarga ayniqsa siz sekin yozsangiz onlayn sharhlaringizga mos kelmasa ham, norasmiy onlayn suhbatlar uchun qulay bo'lishi mumkin. Yozma nutqda va og'zaki aloqa sohasida so'zlarni qisqartirish o'rtasidagi farqni ajratish kerak. Yozma nutqdagi so'zlarni abrevatsiyasi, natijada grafik abrevatsiyalarni keltirib chiqaradi, bu aslida inson faoliyatining turli sohalarida paydo bo'lishning yuqori chastotali so'zlari va so'z guruhlarini ifodalaydi; masalan, Road uchun RD va Street uchun ST, ko'chalar konvertlarda va xatlardagi manzillarda; radiotexnika bo'yicha adabiyotlarda havo uchun va boshqalar. Abbreviaturalarning asosan 4 turi mavjud:

- shortening,
- contraction,
- initialism
- acronims [1].

1. Abbreviaturalarning bu turi so'zning birinchi harflari orqali yasaladi. Masalan, cont.= continued, in.=inch, zoo.=zoological.
2. Contraction turida so'zning to'liq shakl o'rtasidan harflar orqali ifodalanadi. Misol uchun, Dr.=doctor, St.=street. Yana bir misol orqali contractionlarni ko'rib chiqamiz: can't=cannot, didn't= did not kabi.

O'zbek tilidagi qisqartma so'zlar bilan solishtirganimizda, qisqartma tarkibida bo'g'inga

teng qism bo‘lsa, uning birinchi harfigina bosh harf bilan yoziladi: ToshDTU (Toshkent davlat texnika universiteti) kabi.

3. Initializmlar so‘zlarning bosh harflaridan iborat bo'lib, alohida harflar sifatida talaffuz qilinadi. Masalan, CIA (C.I.A), pm(p.m), U.S(US).

Qisqartmalarning bu turini tahlil qilganimizda o‘zbek tilidagi qisqartmalarda ham shu hodisani ko’rishimiz mumkin. Tarkibli nomlarning bosh harfidan iborat qisqartmalar, atoqli ot bo‘lmagan ba'zi birikmalarning qisqartmalari bosh harf bilan yoziladi: AQSH (Amerika Qo‘shma Shtatlari), BMT (Birlashgan Millatlar Tashkiloti), AES (atom elektr stansiyasi) kabi

4. Akronimlar - o'z-o'zidan so'zlarga aylangan bir nechta so'zlarning qismlaridan hosil bo'lgan o'xshash so'zlar. ular harflar qatori sifatida emas, balki so'zlar sifatida talaffuz qilinadi. Masalan, AIDS, lase, scuba, UNESCO. Ko‘p hollarda qisqartma standart atamaga aylanadi va to'liq shakl faqat tushuntirish kontekstlarida ishlatiladi.

Ba'zida taniqli qisqartmani kontekstsiz tushunib bo'lmaydi, masalan:

A.D.A.- Amerika stomatologiya assotsiatsiyasi - Amerika stomatologiya assotsiatsiyasi

A.D.A.- Amerika Diabet Assotsiatsiyasi - Amerika Diabet Assotsiatsiyasi

A.D.A.- Amerika Diyetetik Assotsiatsiyasi - Amerika Diyetetik Assotsiatsiyasi

Yoki AMS qisqartmasining ma'nolari to'plami va shunga mos ravishda tarjimalar:

Corp., Co., Ltd., Inc., GmbH kompaniyasining mulkchilik shaklini ko'rsatadigan qisqartmalar, agar ular nomning bir qismi bo'lmasa, tarjimada olib tashlanishi mumkin, lekin rus tiliga rasmiy tarjimalarda emas. firma nomi kompaniyaning ro'yxatdan o'tish va ustav hujjatlarida ko'rsatilganidek tarjima qilinishi kerak [2].

Ko'pgina hollarda qisqartirilgan so'z lug'at tarkibida undan olingan uzunroq so'z bilan birga mavjud va odatda bir xil leksik ma'noga ega, faqat emotsional zaryad va uslubiy ma'lumot bilan farqlanadi. Bunday qisqartirishlarni o'qish va talaffuz qilishning ikkita usuli mavjud:

1. Tarkibiy harflarning alfavit o'qishlari ketma-ketligi sifatida;
2. B.B.C, ['bi:'bi: si:] British Broadcasting Corporation; -T.V. ['ti:'vi:] televizor; va boshqalar.

Qisqartmalarni tarjima qilish qiyin. Chunki bu holatda tarjimon yordamchi adabiyot yoki lug'atlardan foydalanish imkoniyatiga ega emas. Ko'pincha, bu holda, tarjimon o'zining professional tajribasiga tayanishi kerak va agar u qisqartmani bilmasa, suhbatning umumiy ma'nosiga amal qilishi kerak. Tarjima inson faoliyatining murakkab va ko'p qirrali turidir. Qisqartmalar bir qator grammatik xususiyatlarni ochib beradi. Ilmiy va texnik adabiyotlarda ma'lum bir tilda so'zlashuvchilarga emas, balki ma'lum bir ekstralingvistik bilimga ega bo'lgan ma'lum bir professional guruh vakillariga qaratilgan matnlar alohida o'rin tutadi.

Zamonaviy tillarda o'ziga xos lingvistik hodisa sifatida qisqartirilgan leksik birliklar muammolari ko'plab tadqiqotchilarning e'tiborini tortdi. Ushbu muammolar rus va xorijiy mualliflarning ko'plab maqolalari va individual asarlarida ko'rib chiqiladi. Qisqartmalar xorijiy maxsus matnlarning tushunish va tarjima qilish uchun eng qiyin elementlaridan biridir. Qisqartirilgan leksik birliklarni to'liq tushunish faqat ma'lum bir matn bag'ishlangan mavzuni mukammal bilish, shuningdek, o'quvchi matnda ishlatiladigan qisqartmalarning ma'nosini oldindan bilgan holda mumkin. Qisqartirishning asosiy qonuniyatlari va qisqartmalarni shakllantirish tamoyillari bilan tanishish qisqartmalarni tushunish va tarjima qilish vazifasini sezilarli darajada osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Lyons, John, 1968. Introduction to Theoretical Linguistic. New York: Cambridge.
2. Jespersen Otto. Growth and Structure of the English Language. Oxford, 1982
3. Galperin J.R. Stylistics. – Moscow: Higher School, 1977
4. Keenan E.L. Formal Semantics of Natural Language. – Cambridge